

К. Въ всякоу пьрю, и клеветоу, и шьпты⁷⁾ достоить⁸⁾ князю и соудии не послушати безъ свидѣтель много, но глаголати къ соупръникомъ⁹⁾, и клеветьникомъ, и шьпотникомъ: аще не притъкнетъ¹⁰⁾ послуоуѣхъ, накоже и законъ божии велить, прияти тоуже казнь чайте¹¹⁾. Божий законъ тако велить. Да иже сего не хранить, проклатъ да боудеть.

3-а. О послуоуѣхъ.¹²⁾ Надъ всеми же сими достоить на всякои при князю и соудии, съ всацѣмъ испытаніемъ гърѣшнѣемъ¹³⁾ испытаніе творити и не бсе послух¹⁴⁾ осоужати¹⁵⁾, нъ искати послуохъ истинньн, боашихъса Бога, нарочить и не имоущъ¹⁶⁾ вражды никоенаже, ни лоубавства, ни мързости, ни тажѣ, ни прѣ¹⁷⁾, на него же глаголють, нъ страха божина ради и правды него. Число же послуохъ да бывають іединадесатъ¹⁸⁾; а лише сего рока и въ малыхъ прѣ ѿчъ 3 до 7, а

7) Думить: пьря, клевета и шьпта сж употребени въ смисль сждопрводственъ. Пьря — прѣпирія, свада — тжжа, (Ср. Псалми, 9, 5, 23, 34), клевета — оплакание, обвиненія; шьпта — пришуване, ковлане. Клеветж — първоначално е означавало обвинявамъ. И отсетнѣ е добило съврѣменното си значение поради много пжти неосновнѣтъ, дори недобростѣстни обвиненія, които почнали да се наричатъ клевети. Думата шьпта — шьпта е по-старото ковлане, обаждане, донасяне.

8) Достоить — достойно е, струва, пада се.

9) Соупръники — сваденитъ, противнитъ страни; шьпотники — обаждачитъ. Ср. бължка 7.

10) Аще не притъкнетъ — ако не прѣдставите.

11) Чайте — очаквайте.

12) Тази условно обозначена съ 3-а глава въ нашата Румянцовска Кърмчая е поставена между 7 и 8 глави. Ние я прѣмѣтаме тукъ, въ начало като прѣдсуална, и друго, защото ти е така въ Варсон кърмчая. Въ „Софійския Временникъ“, тя е слѣдъ девета статія. Въ ржкописната кърмчая №№ 231 въ Рум. Муз. статіята за „послухитъ“ се счита 3-а, а „о пълонъ“ е поставена четвъртата (Вж. Востоковъ, Опис., стр. 188). Споредъ Розенкампа тази статія за сждии и свидѣлитъ трѣбва да е извлѣчена изъ Правилата на Св. Василия Велика а сждо и отъ втората книга на Апостолскитъ заповѣди, които прѣдписватъ сждитъ да ршаватъ дѣлата по истинена справедливостъ и на основание позаніята на вѣрни свидѣтели. Розенкампфъ, Об. 141.

13) Въ Варсонофиевската и печ. Кърм. се чете испытаніемъ и терпѣніемъ.

14) Послуохъ, мн. послуоуи — свидѣтели. Въ най-старо врѣме послухитъ сж били не свидѣтели, а заклетници или съзаклетници, които сж клеи за честностьта на лицето, което било обвинявано. Свидѣлитъ сж произлѣзли отъ заклетницитъ (conjuratores, conjureurs, очистници). Въ стария езикъ вѣротно послухитъ сж били тѣзи заклетници; но тукъ е употребена думата послуохъ вмѣсто свидѣтели.

15) Въ Варсон. к. — осужати, въ печатната — осоуждати.

16) Въ печ. Корм. — нарочитыхъ и не имоущихъ вражды.

17) Въ Варсон. К. — ни тяжи, ни при. Сажо е и въ печ. Кърмчая.

18) Въ печ. Кърм. е казано: число же послуохъ да бывають 11, а лише сега числа въ малои при отъ седми, до трехъ, а менше сего числа въ малой меншеи при не примати. — Въ Варс. к. и тоя текстъ се чете така: число же послуохъ да бывають іединъ на десяте; а лише сего рока и въ малыхъ прѣ отъ 7 до три, а на мене сего рока. — Отъ това постановленіе слѣдва, че споредъ прѣпирнитъ сж допускали повече или по-малко свидѣтели. Броятъ единадесетъ

и мѣнѣ сего рока¹⁹⁾; власть же имать на него же глаголють рудии залагати и глаголати послухомъ ли присагу²⁰⁾, ли продажу²¹⁾, ли та же казнь. Аще ли въ кое время обращются лжуще, е достоинъ же ни въ едину прю приимати послухъ, иже оудоутъ къгда обличени лжуще и престоупающе законъ Божи, ли житие скотское имоуще, или же о себе непобъдимы на присагѣ отимуться²²⁾.

Г. О полонѣ²³⁾. Исходя к соупостатомъ на брань, подоаетъ хранитса отъ всехъ несприазниныхъ словесъ и вещи, къ Богу мысль свою имѣти и молитву творити²⁴⁾ и съ свѣти творити брань: помощь бо дается отъ Бога съ срдцѣмъ свѣтивѣмъ²⁵⁾. Не въ премногу бо силу побѣда брани, но отъ Бога крѣпость, та же Богу дающе побѣдоу; о шестую часть достоинъ взимати знаю, а прочее все число взимати всемъ людемъ²⁶⁾, въ равную часть раздѣлити великаго и малаго; довлѣетъ бо жюпаномъ часть княжа, а прибытокъ оброкоу людьскому имѣ²⁷⁾. Аще ли обратятся етери отъ тѣхъ дързновше или къмети или про-

свидѣтели не се срѣща въ источника, отъ дѣто прѣимущественно се е ползувалъ съставительтъ на ЗСЛ. Той ще е заеть, въроятно, изъ обичайното право или други наредби, които сж постановявали той брой за така нареченитъ заклетници (conjuratores, cojureurs), отъ които по-късно сж произлззли свидѣлѣтъ.

¹⁹⁾ Т. е. или присагу.

²⁰⁾ Въ обширната ред. гласи: Власть же имать на судѣ, на него же то глаголютъ, судии залагати и глаголати послухомъ. да обладаеть послухи, или присагу, ли продажу. Полное собр. р. л. VI. приб. 72.

²¹⁾ Непобъдимы—въ обширната редакция у Строева е „невѣдимы нашею на прю отъемлются“. Въ Рус. Достопр. (II. 135) изгледва е най-правилно това мѣсто, ако е съкратено! Недостойтъ же потомъ не въ едину прю тѣхъ слухъ (четъ: послухъ) прииматъ, иже когда обличаються лжуще, престоупающе законъ божий, или житие имѣюще скотское, или же о себѣ небдими, на прю отъмлющеса.—Г-нъ Данаиловъ казва за тая фраза: „смысльта ѝ не можахме да разберемъ, нито по кратката, нито по широката редакция“. (Единъ памятникъ 44). Ние си позволихме да прѣведемъ така: „или които сж невѣдци въ разправата, включватъ се“. Ср. С. С. Вобчевъ: Критика въ СПС LXII.

²²⁾ Пълниятъ текстъ у първоисточника на тази статья у Леуноклавия Jus G. R., t. II, 133. Розенкампфъ привежда тази статья първоисточникъ (60 кн. на Василкичѣ), като го придружава и съ други за едно сравнително изучаване. Статията трѣбва да се сличи и изучи споредъ 40 гранъ (титулъ) на Градския законъ, съ който текстъ е съгласенъ и той у Арменопуло (кн. II § 6 съ звѣздца). Тя има своя подобна въ Еклогата, т. 16, гл. I, а въ Екл. по печ. кърмчал, Зач. 14. I.

²³⁾ Въ общ. ред. доставено и обѣмы къ святимъ его.

²⁴⁾ Въ общ. ред. помощь бо отъ Бога дається въ срдцѣхъ свѣты творящимъ.

²⁵⁾ Въ закона царя Льва Мудраго (Еклогата) по рязанския перг. списъкъ има и, т. е. и въ равную честь и пр.

²⁶⁾ Въ общ. ред.: а прибытокъ людемъ.

²⁷⁾ Въ общ. ред. той параграфъ е изказанъ въ тази съкратена форма: иже обрѣтаются на брани да биваеть часть; и иже остають на стану да биваеть.

етыхъ люди, подвиги и храборство сдѣавше, обрѣтаиася князь или воєвода в то время отъ реченаго оурока княжа да подаєтъ, яко и лѣпо, да подыемлетъ ихъ по части, еже обрѣтающимся на брани бываєтъ, и часть останущи имъ настануть²⁸⁾. Тако бо и глаголахо и писано и предано отъ пророка Давида.

д. ²⁹⁾ Имѣнии женоу свою и примѣшася рабѣ, являющиса бещиньници, сию достоитъ отъ князя земли той чресъ землю да въ иноу землю продадуть³⁰⁾; а цѣноу кѣа дати нищимъ. Тоже блудашаго по Божию закону достоитъ отдалатиса имъ Божиємъ рабомъ³¹⁾; въ постъ \tilde{z} лѣтъ: да стоитъ внѣ оудоу божиа храма двѣ лѣтъ во время литургиа, а \dot{k} лѣтъ влизити въ църковъ до сватаго евангелиа, и прочеє внѣ стоіати и послоушати литургиа, друзѣи же двѣ лѣтъ до Вѣрую въ единого Бога, а \tilde{z} лѣтъ всю³²⁾ да стоіати, не възмати³³⁾ же, нѣ кѣнчавши \tilde{z} лѣтъ, въ осморе же лѣто всю примати³⁴⁾; достоитъ же не іасти хлѣбъ ихъ толико и воды седмь лѣтъ.

г. ³⁵⁾ Блудая чюжю рабоу да³⁶⁾ подаєтъ. ѿ. стязь господиноу рабѣ, а самъ дастся въ постъ \tilde{z} лѣтъ іакоже и рекохомъ³⁷⁾, кѣда не продастьсѧ. Аще ли нищъ єсть, противоу своегому имѣнию да дасть господиноу рабы тоа³⁸⁾. а самъ реченоу постоу дастся.

ѡ. Блудоущоумоу чернцоу по закону людьскому нѣсь гѣмоу оурѣзаютъ, а по църковномуу закону постъ \dot{c} лѣтъ да прилагается гѣмоу.

ѣ. Иже коуепетрсу⁴⁰⁾ свою поиметъ женоу себѣ, по закону людьскому носъ има обѣма оурѣзаютъ и разлочатъ ѧ, а

²⁹⁾ Тази статья и слѣдныа 6 имать за свой изт. 16 и 17 зач. на Еклогата и сж сходни още съ ст. 59, 60 отъ 59 тит. (грань) на Градския законъ.

³⁰⁾ Въ общ. ред. е: достоитъ продати чръзъ землю ту въ иную область.

³¹⁾ Въ общир. ред. думитъ: „въ постъ“ се предшествовать отъ: да отдається . . . въ постъ.

³²⁾ Въ общ. ред. е: всю литургию стояти.

³³⁾ Не възмати вм. не възимете е поправено въ общ. ред., гдѣто е казано: не възмати же отъ свянченныхъ ничтоже.

³⁴⁾ Въ общир. ред. е прибавено: но съ разсужденіемъ.

³⁵⁾ Въ общ. ред. тази и прѣдшествующата статья сж изложени наедно.

³⁶⁾ Въ общ. ред. е прибавено: да битъ будетъ и дасть 30 стязь решне златницъ.

³⁷⁾ Въ общ. ред. е прибавено и казано така: въ 8-ое же лѣто все приимати съ разсужденіемъ, егда не предастьсѧ.

³⁸⁾ Въ общ. редак. е казано: аще ли нищъ єсть, то подаєтъ противъ силъ своего имѣния господину рабы, а самъ реченному постоу дастся.

³⁹⁾ Въ тази статья въ румянц. спискъ е изгорено мѣстото, гдѣто се падаєтъ думитъ: „по закону людьскому носъ іемоу урѣзаютъ,“ които ние възстановяваме по Срезневскогово издание на ЗСЛ. Впрочемъ така сжцо е въ печатната Кърмчая, сжцо и въ общ. редакция на ЗСЛ.

⁴⁰⁾ Въ Румянц. спискъ се чете: „иже коупти робоу.“ Тази погрѣшка на прѣписвача е помамила г. Данаилова да разкрива невѣрно текста на статьята

по църковному закону разлучати ѿ въ постъ ꙗко лѣтъ да да-
атъса; чинъ же посту томоу ѿсть сице: ꙗко лѣтъ вѣнѣ стонати, пла-
чюще и послушающе литургии, а ꙗко въ църкви до сватаго
ѿвангелиа, а ꙗко до вѣрую въ єдинаго Бога, три же до конца,
всю ѿ хлѣбѣ и ѿ водѣ, и тако кончавъши оуроку свой, въ сѣ
лѣтъ все да възмуть⁴¹⁾. Въ тоуже казнь да видеть иже сво
дъщерь поиметь отъ сватаго крещениа и иже съ моужатою⁴²⁾
обрѣтаеться⁴³⁾.

И⁴⁴⁾ Приложиса дѣвици дѣвою, а не въ волю родившемъ
ю, послѣди же сима очюшьшема⁴⁵⁾, аще възлюбить пояти ю и
въсхоцста родителя ꙗко, да бывать свадьба; аще ли єди-
наче⁴⁶⁾ нерачити начеть, чьстьнѣ си богатствомъ своимъ да

и да прѣвежда прѣвитѣ думи: „иже... женоу себѣ така: „Когато вѣкой земе
за жена купената си рабиня“, Като се поправи текста съ „коупетру“ положе-
нието става ясно и се разбира, че се касае за „който земе за жена своята ку-
ма.“ Това е очевидно и отъ сличаването на текста съ Кърмчаята. Коупетра или
коупетра е кума. У Миклошича, коупетра, Cognata recte commater, коупетроу
рекше кума. У Дьяченко: коупетра-кума, вѣобще родственица. — Въ новгор.
сп. е: коупетру свою, сѣщо е въ общ. редакція (Полн. С. Л., VI. 71) и въ Кър-
мчаята; — а въ издадениа по Варсонофиевск. к. на чудова манастирь е „оужи коу-
петру.“ Въ вѣкой списъци е „куму петри.“ (П. С. Л. VI. 71).

⁴¹⁾ Въ Кърм. вмѣсто „все да възмуть“ е казано: да приобщатся.

⁴²⁾ Мужатоу въ рум. сп. е отдѣлено така: „моужа току“, обстоятелство-
което е дало поводъ за едно не вѣрно разбиране у г. Данацлова, който прѣве-
жда: „така сѣщо се наказва... и вѣкой, що се сношава съ мѣжа на дъщеря
си.“ Между това туга е думата за сношаване съ мѣжатница, омѣжена жена. У
Миклошича (Lexicon palcoslov) моужата ѿϰανδρος, полски mezana, viro subdito;
у Дьяченко: моужатая—жена, имѣющая мужа; у Герова (Рѣчникъ на български
езикъ, Пловдивъ): мѣжатница, мѣжевица жена, която има мѣжъ, не вдовица;
мѣжата, р. замужнява.

Телялъ вика, личба личить :
Вонка, мома да в' излѣзе,
Ни мома, та ни невѣста,
Ни црѣноока вдовица,
Ни на млада мѣжевица.

⁴³⁾ Последнята алинея, която се почва отъ: „Въ туже казнь...“ и до края
сѣставлява въ Варсонофиевск. сп. особна глава (девета).

⁴⁴⁾ Тази статия се намѣрва въ Закона Градски, гл. 65 и въ Еклогата гл.
15. Вж. Кърм. II. 116, 133—135; въ Руск. Дост. на Дубенски, II. 153 съкрате-
но е изложена тая статия така: „Приложивыйся дѣвици дѣвою, а не въ волю
рожьшимъ ю, послѣди же симъ, очюжьшимъ, аще възлюбить пояти отрокъ, и
въсхоцста родителя ея, то да будеть свадьба; аще ли единъ ея не рачить, то
отрокъ даеть дѣвици за сорокъ златиць 72; аще ли не имать, то полъ имѣнїа;
аще ли ниць есть, то противу силѣ своей: отъ земли той отженеть.“

⁴⁵⁾ Думата очюшьшема (рум.), очюшьшема (варсоноф.), очютившимъ (общ-
р.), споредъ моего схващане, е техническата дума за „очистване“ спогаждане,
мирене, което е ставало въ старина съ така нарѣченитѣ „очистници“ посредни-
ци, conjuratores, душевници, послухи. У Дьяченко: очющати—прощать, освобо-
ждать отъ отвѣтственности; очющение—примиреніе, умилостивленіе.

⁴⁶⁾ Іединаче—изведнѣжъ, по единъ начинъ; іедначе—още. Дьяченко, 168.

дасть дѣвици за срамъ литроу злата сирѣчь ѿ и к̄ стьлазла⁴⁷⁾; аще ли подобьтъ⁴⁸⁾ ѣсть, да даеъть полъ имѣнина своего; аще ли ѣсть нищъ, да тебетъ ѣго судии земли и посылаетъ отъ своего области. Повиннь же ѣсть постоу \tilde{z} ⁴⁹⁾ лѣтъ, накоже писахомъ.

ѿ. Приложися дѣвици дѣвою впоустѣ мѣстѣ и ноудьми⁵⁰⁾ идеже немогый будетъ помогый, да⁵¹⁾ продастьса, а имѣние ѣго дастьса дѣвици.

і. Приложися въздѣващися⁵²⁾ прежевремене к̄⁵³⁾ лѣтъ, да продастьса съ всемъ имѣниемъ⁵⁴⁾ своимъ, и отдаеътьса дѣвици; по церковному же закону ноужь сотворивый нареченый за моужь, вси соутъ повинньи постоу \tilde{z} лѣтъ, накоже преже моужатицѣ дѣла глаголахомъ.

лї. Приложися дѣвици нареченый за моужь⁵⁵⁾, аще и въ волю дѣвици залѣзълъ боудеть, носъ да оурѣжетьса ѣмоу⁵⁶⁾.

кї. Крѣвьмѣсачий въ свою крѣвь свадьбою дѣють, да⁵⁷⁾ разлоучаьса.

гї. Имѣнай двѣ женѣ да ижденеть меньшую⁵⁸⁾ съ дѣтьми, ѣна и тебетъ⁵⁹⁾, а постъ \tilde{z} лѣтъ.

дї.⁶⁰⁾ Въжаранай чужъ лѣсъ и сѣкы дрова отъ него в соу-гоубиноу⁶¹⁾ повиннь ѣсть.

⁴⁷⁾ *Стълазъ, стьлазъ* — златна монета; отъ това и въ нѣкои списьци е употребена думата — златица, т. е. желтица.

⁴⁸⁾ *Срезневски*, Вж. Словарь.

⁴⁹⁾ У Данаилова е погрѣшно 6 (*с*).

⁵⁰⁾ Въ Кърмчаята тази статия е изложена така: „Насильствовавый дѣвицѣ дѣвою, въпустѣ мѣстѣ нудимѣ, идѣ же не могый будетъ кто помощи ей, да продастьса, а имѣние еи де дастьса дѣвицѣ“.

⁵¹⁾ Въ общир. р. има и: „да тепуть отрока того и да продадуть, а....“

⁵²⁾ Въ общ. р. е: 13 лѣтъ.

⁵³⁾ Въ о. р. е прибавено: а да бють ею.

⁵⁴⁾ Въздѣващися — въздѣващися, въздѣвашии; въ Кърм. на тази дума отговаря: необрученый. Ср. Кърм. ЗСЛ. 2. Зак. Гр. грань 39. статия 67 — 68.

⁵⁵⁾ Въ общ. р. е прибавено: обрученый мужоу.

⁵⁶⁾ Въ общир. ред. прибавено: и да бють его до 100 и 7 ранъ. Въ всички други списьци е: носъ да оурѣжуть ему и да тепуть его (ПСРД. VI. 73).

⁵⁷⁾ Въ обширната редакция: да бють и и разлучаьтъ ѿ.

⁵⁸⁾ Въ обширната редакция: меньшеца.

⁵⁹⁾ Въ обширната редакция: да тепуть его твердѣ.

⁶⁰⁾ Струва да се обърне внимание на обстоятелството, че тукъ се подчертава главно материалната поврѣда, като критерий за извършеното дѣяние и се дири само гр. обезщетение било за палежъ на гора, така и за сѣчене дърва отъ нея.

⁶¹⁾ Въ общ. ред. е: въ сугубу виу повинень есть. *Сугубина* — означава придобивка и двойно обезщетение. Дьяченко, вж. думата. Въ старитѣ славянски правни паметници думата сугубина се употребява често и е означавало изобило обезщетение и двойно обезщетение. Нейдѣ частичата *соу* е махната и е останала думата *губина*, която ще каже именно — пагуба, загуба, *тщета*. Сугубина и губина сж се употребявали и една вмѣсто друго за онова, което сега нарича-

ii. Иже за гетеры вражды, ли разграблениа дѣла имѣниа, ѿгнемь влагають храмы: аще въ градѣ, да ѿгнемь съжагають ѿ, аще ли въ вси ли въ селѣ⁶²⁾, мечемь да оуѣскають ѿ, а по църковномуу закону в пость ѿ лѣтъ предаються, іако вражебникъ геть⁶³⁾. Аще ли кто стьбьдиге или тьрниге хотя пожьщи іа свогеи нивѣ. возьгнѣтить ѿгнь, тьже ѿгнь прошьдѣ, вожьжеть чюжю нивоу⁶⁴⁾, ли чюжь виноградъ, достоитъ соудити и испьгати, да аще в невѣдѣниге или къ младость⁶⁵⁾ възьгнѣтившю огнь се боудеть, бес тьщеты съгорѣвшаго да творитъ⁶⁶⁾. Любо въ вѣтрень днь⁶⁷⁾ възьгнѣтилъ боудеть ѿгнь, ли несъхранилъ, рекъ: не проидеть огнь, ли облѣнивься, боудеть или немогьль⁶⁸⁾; аще ли схранилъ боудеть все, напрасно же буря нападеть и сего дѣла проидеть ѿгнь далече, неосоудиться. Аще ѿтъ тоучи жагаються храмъ чии и пожьжеть гетеро что ѿтъ свогео гему храма⁶⁹⁾ и проидеть ѿгнь и прочеге пожьжеть окрьстныхъ своихъ гему соудѣ⁷⁰⁾ храмы, іако внезапно бывшю пожьжению тому, не осужаються.

Si. Никыже прибѣгающаго въ църковъ ноужю⁷¹⁾, нъ вещь прибѣгый, іавлають попови, и виноу ѿтъ него створеную да пригьмлетъ, іако оубѣга (іа), іако да по закону изищеться и испьгаться обида гего; аще ли кто покоуситьса ноужаии ѿтъ цркеве извести прибѣгьшаго, кто либо боуди, да приметъ рѣч ранъ, и тьгда, іако подабають, да испьгаться обида⁷²⁾ прибѣгьшему.

ме обезщетение, а въ древното слав. законодательство се е наричало *тьщета*. Вж С. С Бобчевъ, Критика върху „Единъ паметникъ“, бълъжка 5, стр. 18.

⁶²⁾ Въ общ. ред. е прибавено: или въ селѣ хлѣвы или гумно или иное что волею.

⁶³⁾ Въ общ. ред. тьзи статия ѿтъ началото до тукъ е отдѣлена и носи заглавие: *о врождѣ*.

⁶⁴⁾ Въ общ. ред. има и: *стогы*.

⁶⁵⁾ Въ общ. ред. вмѣсто: *въ младость* е *въ благодѣть*, истьлкувано: въ благодѣтель. ПСРЛ. VI. 73.

⁶⁶⁾ Завършената тука алинея въ общ. ред. е отдѣлена като особна статия съ заглавие: *о зажигании нивоу* а слѣднята и послѣдня алинея ѿтъ тази статия носи заглавие: *о запаления*.

⁶⁷⁾ Въ общ. ред. е казано: Аще любо въ вѣтрень днь или въ мощь вьлица, или огнь том вѣтръ възьгнѣтитъ, да не схранилъ будеть възьгнѣтивый огнь рекъ и пр.

⁶⁸⁾ Въ общ. ред., гдѣто вьобще тази статия е изложена, много правилно, слѣдва слѣдъ „не могьль“: то наржеть огнь, да платитъ и да тепуть его.

⁶⁹⁾ Въ общ. ред. вмѣсто *храма* — *ругла*.

⁷⁰⁾ Въ общ. ред.: *съсоуди* и *храмъ*.

⁷¹⁾ Въ общ. ред. е прибавено: да не извлачить. Вьобще тази статия трѣбва да се сравни при изучаването си съ съотвѣтната въ общ. редакция, която носи заглавие: Оже прибѣгать въ църковъ.

⁷²⁾ Думата обида въ старобълг. право е означавало нарушение, вина въ широкия смисль на думата. Нькои намѣрватъ между думата *обида* и *обада*

џі. Вещь⁷³⁾ имѣнай съ четверымъ и исповѣдана владикамъ, нѣ о себе твора ли по власти, ли по силѣ, ноудми належа, аще вѣстиною своеѣ имѣна се сътворить, да отпадетъ своѣна вещи, и да възвращаетъ ю. Аще ли чюже възметъ что, отъ владыки земли той, да тешеться, како не въ власть бываа, себе бываа мѣстникъ⁷⁴⁾ и тако бываа да оустроение творить тому, кѣже взать.

џі. ⁷⁵⁾ Роди и дѣти, аще на ся глаголють, ли не имоуть имъ вѣры; ни господини⁷⁶⁾ на господа; рабъ ли, свободникъ ли, да послоухъ бываетъ.

џі. ⁷⁷⁾ Иже отъ страннихъ⁷⁸⁾ коупить плѣнника и весь строи кѣго, аще иматъ цѣноу, кѣже дасть на немъ, давъ на себе, да идеть свободъ; аще ли не иматъ искоупъ сѣго мѣздника⁷⁹⁾, дондеже издрабатается юже съвѣща цѣноу нарицающиися мѣздѣ кѣмоу на всако лѣтѣ стѣлазъ предъ послоухъ и тако кѣнчавшю кѣму и тако отпоушчатется свободъ.

џі. Свѣдители слуха да не свѣдѣтельствуютъ, глаголюще, како слышахомъ отъ кого сѣго дѣлжника, или ино свѣдѣтельствующе отъ слуха, аще и жюпани сѣуть, иже свѣдѣтельствуютъ⁸⁰⁾.

џі. Иже отъ ратныхъ является и святую нашу вѣру крестыаньскую отвѣргоша, възвращающеса въ свою землю и градъ. да въ цѣрквѣь продається⁸¹⁾.

общо въ това, че обидата е прѣдмета на обаждането. Тя произлазяла отъ бѣда, обидя. Вж. *Дьяченко*, обидя.

⁷³⁾ *Вещь* означава прѣтносно тѣжба, свада, дѣло. Вж. *Дьяченко*, думата вещь. По-долу обаче сѣщата дума изгледа да е употребена въ буквалната си смисль.

⁷⁴⁾ *Мѣстникъ*. въ общ. редакция—местникъ. Може да се тълкува или като мѣстникъ, т. е. началникъ, властникъ, или като отмѣститель, сѣдья, който, раздава вѣрному що се пада, или мѣзденникъ, мездникъ отъ мѣзда—отплата. Вж. СПС. LXII. стр. 19—Ср. у *Востокова* мѣзденникъ; у *Дьяченко*—мѣстникъ и местникъ.

⁷⁵⁾ Тази статья заслужа особно и обстоятелствено изучване въ сравнение съ съотвѣтната и статья отъ Еялогата и тая сѣщата, както е изложена въ Кѣрмчаята. Както въ Кѣрмчаята въ ЗСЛ, така и въ Еялогата редакцията е по-друга и отъ нея се разбира, че робътъ не може да бѣде свидѣтель, а бива само свободнѣтъ. Напротивъ отъ нашия списекъ е ясно, че робъ или свободенъ може да бѣде свидѣтель.

⁷⁶⁾ *Господиня* (курис) = госпожа, владѣтелка. Вж. *Дьяченко*, 130.

⁷⁷⁾ Въ обширната ред. тази глава е озглавена „о полуу.“

⁷⁸⁾ Въ общ. ред. редакция тази дума е *ратникъ*.

⁷⁹⁾ Въ общ. ред. е местника, нѣкъдѣ мѣстника.

⁸⁰⁾ Тази статья да се сравни съ съотвѣтната въ обширната редакция, която е озглавена въ Полное Собрание лѣтописей (стр. 74) о *послушествоѣ*.

⁸¹⁾ Въ общ. ред. е да *предастся*.

кѣ. Аще кто испросить конь до нарочита мѣста, ли по-
леть, и ключиться вредити ли оумрети испрошьшу, достоитъ
бѣстшеты да творить господина коня⁸²).

кѣ. Затвори чюжь скоть, ли гладьмъ оуморь, ли инако
како оубивъ, сугубину да отсоужається⁸³).

кѣ. Крадчи на воинѣ, аще оружие, да тепеться, аще ли
конь, да продається.

кѣ. Крадущему рабу господинѣ, аще хоцетъ имѣти ити тако-
ваго раба, да бѣстшчти створить аще ли хоцетъ *) имѣти того
раба, сего да отдасть въ работу окраданемоу.

кѣ. Иже чюжему стаду иакоже загонение творить, въ
първое се створь, да тепеться, второіе же земли посылається
третіе же да продається, нѣ велико възвратитъ все, велико
боудеть загнать.

кѣ. Иже мъртвыя въ гробѣ съвлячить, да продається⁸⁴).

кѣ. Влази въ ѳлтарь въ день ли въ ношь и вѣтеро отъ
сватыхъ съсоудъ ли шртъ, ли всякоіа вещи возметь, да прода-
ется; а еже виѣ оуду ѳлтара отъ църкве възметь что, да те-
петься и ѳстрижеться по земли посылається, иако нечѣстивъ⁸⁵).

иже свб. кѣ. Иже свободу оукрадетъ и продаеть ли поработитъ,
да поработиться, иако же и онъ свободу поработивъ; въ тоу
же работу да вѣстоунитъ.

иже свб. ѣ. Присноублаи чюжего раба и крыи иаго и не навѣ
творъ, повинньнъ естъ того своего господину пристроити другаго
такого раба, дати цѣну его.

При малъженоу⁸⁶).

31-а. Неразлучное отъ Бога малъженомъ житіе творащю
Спасу нашему Богу, премоудрости оучитъ насъ; тѣ бо бытіе не-
суща чловѣка створь, нетако же пърстъ вземъ отъ земля създа
женоу, а могый, нѣ отъ мужа ребро вземъ създа ю, да съшѣд-
шеся въ премоудрость, единой плѣти въ двѣ лица взаконить

⁸²) Въ общ. ред. има допълнителна наредба и за оногова, който ѣзди чуждъ конь безъ позволение на ступанина му.

⁸³) Въ общ. ред. има допълнително наказание: *да тепуть его и продадутъ*.

⁸⁴) Въ общ. редо: *да продається* въ сугубу вину, и да тепуть его 300 ранъ.

*) Въ печ. к. и общ. ред.: аще ли *не* хоцетъ.

⁸⁵) Въ общ. редакция има допълнително: *Аще трижды въ църкви украдетъ что, да ослѣпятъ его и носа да урѣжутъ ему*.

⁸⁶) Въ общ. редакция това заглавие е: *о маложеноу*, въ нѣкои списъци *о маложенѣ*. Малъжена—ще каже съпружеска чета, т. е. мъжъ и жена, съпругъ и съпруга. *vir et uxor*. Вж. думата въ подробното обяснение на „Материалы для еловаря древне-русскаго языка по письменнымъ памятникамъ“ трудъ И. И Срезневскаго.

свѣреть не разлучноу; тѣмъ же и жена начыньши горькому вѣкоусоу и давше мужеви горькаго того же вѣкоуса отъ лъсти неприазнены Божиа заповѣди престоуплениемъ, сподружигемъ створше женоу разлучнъ за грѣхотъ старъ има задѣ⁸⁷⁾; съчтанна не разлучана.

Семоу же оуже явлену пакы отъ евангелиста оутвержьшесе въ время, когда въспросиша фарѣеѣ Христа Бога нашего, аще достоинъ на всакъ грѣхъ отщипати жену свою, отвѣща Иисусъ: наже Богъ сведе чоловѣкъ да не разлучаетъ, разве словесе любодѣянина. Послѣдуюше же, мы, яко приснии оученици Христу Богу, не смѣемъ иного взаконити; нъ зане отъ неприазни ненавидѣнигъ въпадаемъ межю малъженома клеветъ дѣла, ли плѣтскы, ли иноа злобы дѣла.

Тѣмъ же въ число нарицающе законѣмъ вещи, ихъже дѣла разлучаетася малъжена разлучаетъся мужъ отъ жени своего за таковыи грѣхъ и, аще обличитъся проказу кою дѣючи животоу него или ины кыа злобы, нъ моужю очищѣшю, не исповѣтъ ему, и аще въ недугъ въ прокаженъ впадетъ.

Пакы же разлучаетъсѣ жена отъ мужа своего, аще кою проказоу творилъ боудетъ еи ли иного чутъ не исповѣтъ ей и аще въ прокаженъ недугъ впадетъ и аще иетеро что отъ нею ключитъсѣ преже шествие въ злу язу впадетъ. Се же все достоинъ имъ с послухы испытати и судиамъ, якоже писахомъ всюдѣ велимъ, вса общиньницѣ людьскина въ великии съ соудъ Божии иматъ осужати, да сего дѣла не достоинъ обичноватисѣ никако же, въ вса дни и въ Божии законъ наставлати, оуповаючи на Христа Бога, въ вселеньскыи соудъ блажьный гласъ оуслышати: градѣте, благословении раби вѣрнии, въ мнозѣ васъ оустрою, видѣте в радость Господа Бога вашего, веселящеса съ ангели въ вѣки вѣкомъ. Аминь.

⁸⁷⁾ Въ печ. кѣрич. е казано: и за грѣхъ той смерть има възложи.

ПРИБАВКА.

Законъ за сѣднение людитѣ.

Прѣводъ отъ кратката редакция на ЗСЛ.*)

1. Прѣди всѣко право трѣбва да се говори за Божие-то право.

За това и свети Константинъ, като написа първия законъ, прѣдаде го, казвайки така: всѣко село, въ което се вършатъ езически служби (трѣби), или клетви, да се отдаде на божия храмъ (черквата) съ всичкия си имотъ. Които господари има въ това село и вършатъ (подобни) служби и клетви, да се продадатъ съ всичкия си имотъ, а цѣната имъ да се даде на сиромаситѣ.

2. Въ всѣка разпря, обвинение и набѣждане князьтъ и сѣдията трѣбва да не сѣдятъ (слушатъ) безъ доста свидѣтели, но да казватъ на сваденитѣ, обвинителитѣ и на набѣждачитѣ: „ако не прѣдставите свидѣтели, както повелява Божиятъ законъ, чакайте да получите сѣщото наказание, което за противния си искате (казвате)“. Така повелява Божиятъ законъ, и който не го пази, да бѣде проклетъ.

7-а. За свидѣтелитѣ.

Прѣди всичко въ всѣка разпря князьтъ и сѣдията сѣ длѣжни съ всѣкакво внимание и търпѣние да правятъ издирване и да не сѣдятъ безъ свидѣтели, но да изискватъ свидѣтели прави, които се боятъ отъ Бога, познати (нарочити), нѣмащи никаква вражда, нито лукавство, нито умраза, нито тѣжба, нито разпря съ тогова, за когото показватъ; но (*да се рѣководятъ*) отъ Божия страхъ и отъ правдата му.

А броятъ на свидѣтелитѣ да е единайсѣтъ, и най-много до тоя брой. — А въ малкитѣ прѣспирни отъ 7 до 3, и най-малко до тоя брой.

Сѣдията има власть да прѣдупрѣдява свидѣтелитѣ, когато ще показватъ за нѣкого, и да имъ напомня, че ако нѣкога се намѣри да сѣ лѣгали, (*тъмъ прѣдстои*), или клетва, или продажба, или сѣщото наказание.

*) По списъка на Рум. музей № 230.

Не трѣбва да се приематъ за свидѣтели ни въ една разпря тия, които бждатъ нѣкога уловени въ лъжа и сж прѣстѣпили Божия законъ, или имащитъ скотски животъ, или ако сж невѣщи въ разправата, изключаватъ се.

3. За плячката.

Когато нѣкой излазя на бой съ неприятели, трѣба да се пази отъ всички дяволски (лукави) думи и дѣла, да има мисълта си у Бога, да прави молитви и да се съвѣтва за боя; защото помощъ се дава отъ Бога на съвѣтливитъ сърдца, защото не е побѣдата на боя въ прѣмногото сила, но въ кръпость отъ Бога, който дава побѣдата.

Шестата часть се дължи да вземе князътъ, а всичко друго останало да взематъ всички людие. Малъкъ, голѣмъ да дѣлятъ по равно. А на жупанитъ стига княжева часть, а другата придобивка е дълъ на людие.

Ако ли се намърятъ нѣкои, които да се осмѣлятъ, били кметове или прости людие, ди извършатъ подвизи и юнаштва, то който князь или воевода въ това врѣме се случи тамъ, да му се даде отъ рѣчения княжевъ дълъ, каквото е добро, и да се подѣли на части: за намърилитъ се на бой да се даде часть, и за останалитъ на стана (лагера)—да се даде. Защото така е казано, писано и прѣдадено отъ пророка Давида.

4. Който си има жена и сблуди съ робиня, като се хване безчинницата, князътъ на тая земя трѣбва да я изгони извънъ земята и да я продаде въ друга земя, а цѣната ѝ да се раздаде на сиромаси.

Сжщо блудникътъ трѣбва по Божия законъ да се отстранява отъ божитъ раби и до 7 години (*да се подложи*) на постъ: извънъ божия храмъ да стои двѣ години въ врѣме на литургията; двѣ години да влазя въ черква само до светото евангелие, а другото врѣме да стои вънъ; други двѣ години да слуша литургията (*само*) до „Вѣрую во единаго Бога“; а въ 7-та година да стои на цѣлата (*литургия*), но да не взима (*т. е. да не яде блажно*); а като се склучи 7-та година, да яде всичко. Дълженъ е 7. год. само хлѣбъ да яде и (*да пие*) вода.

5. Който (*нежененъ*), блудствува съ чужда робиня, да плати 30 стѣлези (*жѣлтици*) на господаря на робинята, а самъ той да се подложи на постъ 6 години, както казахме, и да не се продава. Ако е сиромасъ, противъ волята му имота му да се даде на господаря на рабинята, а самъ да се прѣдаде на рѣчения постъ.

6. Който чернецъ (калугеръ) блудствува, споредъ свѣтския (людския) законъ, да му се отрѣже носа, а споредъ църковния — да му се наложи 15 години постъ.

7. Който се ожени за своята кума, по свѣтския законъ — и на двамата да се отрѣжатъ носовѣтъ и да се разлчатъ, а,

по църковния, да се разлжчат и да се подложатъ на 15 год. постъ. А редътъ на поста е таквъ: 5 (год.) да стои вънъ, да плаче и да слуша литургията; 4 да стои въ черкова до Свято Евангелие, три до Върую во единого Бога и три до края, и все да е на хлѣбъ и вода. Така като се свърши срока, въ 16. година, всичко да яде.

Сщцото наказание да получи който възприеме дъщеря си отъ светото кръщение; сщцо и тоя, който се намъри (*че блудствува*) съ мжжетница.

8. Кога нъкой посегне на дъвица още дѣвствена, противъ волята на родителитъ ѝ, послѣ като се помирятъ, ако той пожелае да я вземе, и родителитъ ѝ се съгласятъ, да стане свадба. Ако ли той изведнъжъ земе да не рачи, тогава ако той е богатъ, трѣбва да даде на дъвицата за срамъ (оскърбение) литра злато, сирѣчь 72 стѣлези; ако подобни нѣма, да даде половината отъ имота си; ако ли е сиромахъ, да го бие сжди ята на страната и да го изгони отъ своята областъ. Да се подложи и на постъ 7 години, както писахме.

9. Който посегне на дъвица още дѣвствена въ пусто мѣсто и насилствено, дѣто нѣма кой да ѝ помогне, да се продаде, а имотътъ му да се даде на дъвицата.

10. Който посегне на дѣвствуваща още (негодена) прѣди 20-та ѝ година, то да се продаде всичкия му имотъ и да се даде на дъвицата; сщцо и ако нъкой стори подобното и на годената. А, по църковния законъ, всички се подлагатъ на постъ 7 години, както казахме по-прѣди за случая съ мжжетница.

11. Който посегне на сгодена дъвица, и съ нейна воля да е извършилъ това, да му се отрѣже носътъ.

12. Които извършатъ бракъ при кръвосмѣсителство, да се разлжчатъ.

13. Който има двѣ жени, да напусне по-сетнѣшната съ дѣцата ѝ, и да се бие. А постъ 7 години.

14. Който запали чужда гора и съче дърва отъ нея, виновенъ е за двойно обезщетение.

15. Който поради нъкоя вражда, или за разграбяне на имотъ, запали кжци, ако е въ градъ, да го изгорятъ на огънь, ако е въ паланка или въ село, — съ мечъ да се посѣче, а по църковния законъ да се подложи на постъ 12 години, защото е злодѣецъ.

Ако ли нъкой, като иска да запали стѣбла или тръне на нивата си, наклажда огънь, а огънътъ като прѣмине, изгори чужда нива или чуждо лозе, трѣбва да се сжди и издири. Ако е станало по невѣдѣние или малолѣтство, то който е наклалъ огъня, трѣба да обезщети изгорѣлия; или ако въ вѣтровитъ день накладе (нъкой) огънь и не го пази, като си казва, че огънътъ не ще прѣмине другадъ, или като се лъни

или че не можель; ако ли пъкъ запазва всичко, а веднага буря връхлети и отъ това огънътъ прѣмине надалечъ, такъвъ не се сѣди.

Ако отъ облакъ се подпали къщата на нѣкого и изгори нѣщо отъ тоя домъ и отъ тамъ огънътъ прѣмине та изгори домоветъ и на другитъ околни сѣсѣди, тоя (нѣкой) да не се осѣжда, защото пожарътъ е станалъ неожидано.

16. Никой не бива насилствено (*да изкара*) изъ черква тогова, който е въ нея прибѣгналъ. Но прибѣгналиятъ открива работата на попа и вината, извършена отъ него, когото по-пътъ приема като бѣглець додѣ се издири по закона и се изпита неговото обвинение.

Ако ли нѣкой се опита да изкара изъ черква насилствено побѣгналия, който и да бѣде, да получи 140 рани. И тогазъ както трѣба да се издири обвинението на избѣгналия.

17. Който има вещь (дѣло) съ нѣкого и безъ да обажда на господаритъ, самъ се разправя, и било съ властъ или на сила извърши надлежното, ако наистина е ималъ право — да изгуби своята вещь и да я повърне.

Ако ли вземе чуждо нѣщо, управительтъ на тая земя да го бие, защото нѣма право (властъ) да става на себе си управникъ. И слѣдъ това, нѣщото да се върне на тогози, отъ когото е отнето.

18. Родители и дѣца, ако показватъ противъ себе си, да не имъ се дава вѣра; нито господарка (кога показва) противъ господаря; но робъ или свободенъ може да бѣде свидѣтель.

19. Ако нѣкой купи плѣнникъ отъ чужденци съ всичкия му снарядъ, а тоя има да плати за себе си цѣната, дадена за него, да си иде свободенъ.

Ако нѣма откупъ, да остане като робъ, додѣто се отработи. Ако се договори за цѣна наречена плата (мѣзда), тя да бѣде на годината три стѣлези (жълтици), и прѣдъ свидѣтели. Така като се свърши, (робътъ) да се отпусне свободенъ.

20. Свидѣтели по слухъ да не свѣдочатъ, като показватъ, че слушахме отъ еди-кого си длѣжника или друго нѣщо, което свидѣтелствуватъ по слухъ, дори и жупани ако сѣ свидѣтелствуващитъ.

21. Който отъ войницитъ се хване, че е отхвърлилъ нашата християнска вѣра, като се върне въ своята земя и градъ, да се прѣдаде на черковата.

22. Ако нѣкой наеме конъ до извѣстно мѣсто и послѣ се случи (конътъ) или да се поврѣди, или да умре, наелиятъ е длѣженъ да обезщети господаря на коня.

23. Ако нѣкой затвори чуждѣ добитъкъ и го умори отъ гладъ, или инакъ го умъртви, осѣжда се да плати двойно обезщетение.

24. Който открадне на война, ако (*краденото*) е оржие — да се бие, ако е конь — да се продаде.

25. Господарът на крадещи робъ, ако иска да държи такъв робъ, плаща щетата зарадъ него; ако не ще да държи такъв робъ, да го даде въ робство на окрадения (томува отъ когото е крадено).

26. Който откарва чуждо стадо, първи пжтъ да се бие, втори — да се изгони отъ земята, трети — да се продаде, но откакъ върне всичко, що е откаралъ (загонилъ).

27. Който съблича (*обира*) мрътвитъ въ гробъ, да се продаде.

28. Който влѣзе въ олтарь день или ноцъ и вземе нъкои отъ светитъ сждове, или одежди, или каква да е вещь, да се продаде. Ако вземе нъщо извънъ олтаря на черквата да се бие и остриже и да се развежда низъ земята, като нечестивъ.

29. Който открадне свободенъ човкъ и го продаде, или пороби, да се обърне на робъ, както е поробилъ свободния, и въ сждото робство да се постави.

30. Който присвои чужди робъ, скрие го и не го пуца на явъ, виновенъ е прѣдъ господаря да му настани други такъвъ робъ, или да му даде цъната.

31-а. За съпрузитъ.

Отъ Бога е направено, животътъ на съпрузитъ, да бжде неразлжченъ. Прѣмждростъта на Спаса нашъ Бога Господа ни учи, че откакъ отъ нищо сътвори битието на човкъа, (*Богъ*) не взе отъ земята прѣстъ да създаде жената, а можеше, но взе отъ мжжа ребро и я създаде за да се уподобжтъ въ прѣмждростъта и, като една плѣтъ въ двѣ лица, той узакони и неразлжчната имъ връзка. А жената, като опита горчивия плодъ (вкусъ), даде и на мжжа си сждия тоя горчивъ плодъ, поради дяволската лѣсть. Тъ дружно нарушиха божията заповѣдъ и за грѣха смъртъ имъ даде, съпружеството безъ да разтъргне.

Това като бѣ ясно, пакъ се утвърдява и отъ Евангелиста. Во врѣме, когато фарисеитъ попитаха Христа Бога нашего, трѣба ли за всѣки грѣхъ да се разпуца нъкой съ жена си, Исусъ отговори: „което Богъ съедини, човкъ да не разлжча, освѣнъ поради любодѣяние“. Ние, слѣдвайки това, като върни (присни) ученици Христу Богу, за друго не смѣемъ да узаконяваме.

Но защото злото (дяволътъ) докарва ненавистъ, обвинения между съпрузи или плѣтски и други пороци; за това въ броя на причинитъ, посочени отъ закона за разлжчване на съпрузитъ, сж: разлжчва се мжжъ отъ жена си за такъвъ грѣхъ, ако се узнае, че тя е вършила нъкой проказа (лепра) за живота му или други пакости, а мжжътъ като узнае, тя не му се изповѣда и ако той падне въ неджга на проказата.

Сжщо се разлжчва жена отъ мжжа си, ако пѣкъ той ѝ върши нѣкоя проказа или друго, а той като пострада, не ѝ обади и падне въ прокаженъ неджгъ, или ако се случи нѣщо, та прѣдварително да падне въ шуга (краста).

Всичко това трѣбва сждията да изпита съ свидѣтели, както писахме. Навсждъ все така се повелява и всички човѣшки безчинници ще се осждятъ на Великия сждъ Божи.

За това не трѣбва да се смущава никой, а всички въ всички дни по Божия законъ да се наставятъ, като уповаватъ на Христа Бога въ вселенския сждъ да чуютъ блажени Господа: „елате благословени раби върни, добръ васъ ще ви наредя, влѣзте въ радостъта на Господа Бога вашего, като се веселите съ ангелитъ во вѣки вѣковъ. Аминъ“.

